

Pulitzeről Donald Trumpig

Mit tehet a szabad sajtó?

„Egy ország annyit ér, amennyit a sajtója.”

(Albert Camus)

A nemzetközileg elismert, washingtoni székhelyű *Freedom House* demokráciafigyelő szervezet 2017-ben az amerikai média helyzetéről kénytelen volt elmarasztaló jelentést közzétenni: „Az Egyesült Államok elnöke, Donald Trump gyalázza a sajtót, s nem fogadja el a hírmédiának azt a szerepét, hogy a kormányzatot szavai és tettei alapján felelősségre vonja. Az utóbbi időben egyetlen amerikai elnök sem mutatott nagyobb megvetést a sajtó iránt, mint Trump hivatalának első hónapjaiban... Megjegyzései a sajtószabadság alapelveihez, céljaihoz való ellenséges viszonyulását tükrözik... Aggodalomra ad okot, hogy az Egyesült Államok elnöke ezáltal végső soron máshol is legitimálhat olyan politikai vezetőket, akik önkényuralmuk megszilárdítása érdekében már lesújtottak a médiára.”¹ A világ országait szigorú kritériumok szerint elemző szervezet jelentésében reményét fejezte ki, hogy Amerikában az alkotmányos garanciát élvező sajtó- és szólásszabadság kiállja a próbát, hiszen a végrehajtó hatalom a törvényhozás és az igazságszolgáltatás ellenőrzése alatt áll. Az alábbiakban azt kívánjuk áttekinteni, hogy milyen elvek szerint működik és milyen változásokon ment keresztül az USA-ban a szabad sajtó, illetve mennyire tudott eddig helytállni egy szokatlanul öntörvényű, megosztó személyiség hatalmával szemben.

A sajtószabadság pulitzeri értelmezése

A magyar származású Joseph Pulitzer (1847–1911), az egyetemes sajtótörténet kiemelkedő alakja megkülönböztetett helyet foglalt el az USA politikai és társadalmi életében a modern újságírás kialakulásának korában, a 19–20. század fordulóján. Mint lapkiadó – aki a kongresszusi képviselőségig vitte – évtizedeken át meghatározó személyisége volt az Egyesült Államok sajtójának, egyben részese a politikai életnek. Az *új hírlapírás* (*new journalism*) módszereinek kidolgozása és alkalmazása révén élen járt a modern tömegsajtó létrehozásában. Haladó társadalmi reformokért küzdő munkássága modellértékű lett; kortársai és a későbbi újságíró nemzedékek sok szempontból követendő példának tartották. A zszurnalisztika felsőfokú oktatásának szorgalmazásával, majd a New York-i

1 *Freedom of the Press, 2017. Press Freedom's Dark Horizon.* Freedom House. Washington, 2017
<<https://freedomhouse.org/report/freedom-press/freedom-press-2017>>.

Columbia Egyetemen létrejött első önálló újságíró-fakultással együtt nevéhez fűződik a Pulitzer-díj, a szakma rangos elismerésének alapítása is.²

Pulitzer már mintegy száznegyven évvel ezelőtt világosan látta: ha befolyásolni akarja az elnökválasztást és az ország politikai életét, széles néptömeget kell megszólítani, mégpedig oly módon, hogy újságját, a New York-i *The World*-öt tömeglappá teszi. Saját megfogalmazása szerint: „Egy nemzethez akarok szólni és nem egy kiválasztott csoporthoz.”³ Ennek sikeres megvalósításához számára olyan szerkesztői politikán keresztül vezetett az út, melynek lényege a népszerű tömeglap és a minőségi újságírás elemeinek vegyítése volt. Ugyanakkor felismerte az összefüggést a nagy példányszám és a sajtószabadságot biztosító függetlenség között is: „Ha egy újság csakugyan a köz érdekét akarja szolgálni, nagy példányszámra van szüksége, először is, mert híreit és véleményét a lehető legszélesebb körben kell terjesztenie; másodsor, mert a példányszám hirdetés jelent, a hirdetés pénzt hoz, a pénz pedig függetlenséget biztosít.”⁴ Egyértelmű volt számára, hogy eredményes üzleti tevékenység nélkül nem lett volna esélye reformelképzeletét kifejezésre juttatni. Ily módon országos tekintélyű napilapja segítségével Pulitzer az amerikai sajtó történetében először valósította meg a gyakorlatban azt a liberális gondolatot, miszerint a gazdasági siker összeegyeztethető a társadalmi felelősségvállalással. Lapjából progresszív politikai és társadalmi változásokat követelő bátor és független sajtóorgánium lett a korrupcióval átszótt „vadkapitalizmus” világában.

„A sajtó legfőbb küldetése nem csupán a hírközlés, hanem a *közszolgálatosság* (*public service*)” – hangzott Pulitzer legfontosabb zszurnalisztikai elveinek egyike.⁵ A politikailag-üzletileg elkötelezett napisajtóval szemben ezzel a közjó, a közérdek szolgálatát helyezte előtérbe mint elsőrendű (morális) feladatot. A *The World* „A sajtó küldetése” című szerkesztőségi cikkében így fogalmazott: „A legfőbb küldetéséhez hű lap azzal foglalkozik, hogy mi legyen holnap... Nem elegendő krónikásként beszámolni az emberek életéről, gondolatairól s visszatükrözni hangulatukat... A sajtó legfőbb feladata a közszolgálati tevékenység. Ennek úgy tehet eleget, hogy közli a híreket, és az aktuális eseményekkel kapcsolatban félelem nélkül kimondja az igazságot...”⁶ Így tartotta magát a minőségi újságírás akkor még íratlan szabályához, miszerint „*a hír szent, a vélemény szabad* (*comment is free but facts are sacred*)”, vagyis a hírek, a tények nem manipulálhatók, nem hamisíthatók, a (szubjektív) véleményt pedig ezektől elkülönítve kell közölni. Ám lapja kétarcúságában – egyszerre tömeglap és elitlap – számára a meghatározó alkotórész a közszolgálati törekvéseket kifejező véleményrovat, a sajtós és egyedülállóan színvonalas *szerkesztőségi oldal* (*editorial page*) volt. Itt, a belső

2 A témáról bővebben lásd Csillag András: *Joseph Pulitzer és az amerikai sajtó*. Osiris Kiadó. Budapest, 2000. Csillag András: Progresszivitás és példaérték a pulitzeri sajtóban. *Magyar Média*, 2000/4. 34–39.

3 J. Creelman: Joseph Pulitzer – Master Journalist. *Pearson's Magazine*, 1909. március. 246.

4 A. Ireland: *An Adventure with a Genius*. New York, 1920. 115.

5 *The World*, 1886. okt. 3., illetve 1888. máj. 10.

6 *The World*, 1886. okt. 3.

vezércikkek között látott napvilágot Pulitzer tökéletesre csiszolt, nagy elméleti felkészültséget tükröző publicisztikája 1883-tól, a *The World* megszerzésének pillanatától kezdve. Miután tulajdonos-főszerkesztője kongresszusi képviselői mandátumáról rövidesen lemondott, a *The World* az 1880-as évek közepére konszolidált anyagi helyzetben lévő, szuverén intézmény lett. A kormányzattal, pártokkal, gazdasági érdekcsoportokkal alárendeltségi vagy függőségi viszonyban nem lévén, mind több sikerrel tudott eleget tenni a köz érdekében kritikát és ellenőrzést gyakorló funkciójának. Számos eset bizonyítja, hogy ennek során nem volt zsarolható vagy megvesztegethető; nem lehetett neki diktálni vagy elhallgattatni; a magánérdeket sohasem támogatta a közérdekkel szemben.

A Pulitzer által képviselt új hírlapírás másik elve a *sajtó nyilvánosságának* (*publicity*) leleplező erejére utalt: „A nyilvánosság a világon a legnagyobb morális hatóerő.”⁷ A *The World* közszolgálatísága mindenekelőtt a nyilvánosság erejére támaszkodott. A szerkesztő-kiadó munkatársait egy-egy tényfeltáró/oknyomozó sajtókampány előtt gyakran e szavakkal biztatta: „Gyűjtsunk világosságot, a nyilvánosság világosságát.”⁸ A lap talán leghíresebb leleplező akciója, melynek során feltárta és nyilvánosságra hozta a nagy New York-i életbiztosító-társaságoknál folyó visszaéléseket, 1905-ben zajlott. A vezetők az ügyfelek pénzét korrupt módon saját célra, spekulációra, politikusok és a sajtó megvesztegetésére, illetve választási kampányadományként használták fel. A hatóságok felelősségének felvetése után magas szintű vizsgálatra került sor, s annak eredményeként valamint a közvélemény nyomására átfogó reformokat, új törvényi szabályozást vezettek be New York államban. Elnökválasztások idején a lap olvasóinak a tiszta kezű, feddhetetlen jellemű, haladó nézeteket valló jelölt támogatását ajánlotta, miközben bátor sajtóhadjáratokban irányította a figyelmet a társadalmat aggasztó kérdésekre, a megoldásra váró problémákra. Így például nem csekély része volt abban, hogy negyedszázados republikánus uralom után 1884-ben a demokrata párti Grover Cleveland lett az elnök, aki a *The World* támogatásának jelentőségét maga is nyilvánosan elismerte. James G. Blaine, a republikánusok jelöltje Pulitzer szemében az ipari és banktőke korrupcióval átszótt, szociálisan érzéketlen, reakciós hatalmának volt a megszemélyesítője.

Elmondható, hogy Amerikában a sajtó valódi politikai hatalommá válása Pulitzer színre lépésével teljesedett ki. Abban az értelemben legalábbis, amiért a 20. században kiérdemelte a „*kormányzat negyedik hatalmi ága*” megtisztelő címet: nincs ugyan formális döntéshozó helyzetben, ám ellenőrző funkciót gyakorol, akár elnököt képes hatalomra segíteni vagy székében megingatni, s lényegi politikai folyamatokat tud hatékonyan befolyásolni. Nem véletlen, hogy Pulitzer felnézett Thomas Jeffersonra, aki a függetlenségi háború után – a centralizált kormányhatalom ellenzőjeként – amellet érvelt, hogy az Egyesült Államok az alkotmányban rögzített sajtószabadság szülőházája legyen. Szívesen idézte a nagy államférfinak ezt alátámasztó sorait: „Ha aközött kellene döntene-

7 Pulitzer levele a *The World* szerkesztőjéhez 1895. febr. 1-jén. Idézi a *The World*, 1903. május 10.

8 *The World*, 1908. máj. 10.

nem, hogy sajtó nélküli kormányunk vagy pedig kormány nélküli sajtónk legyen, habozás nélkül az utóbbit választanám.”⁹ A napisajtó megújulásával kapcsolatos szakmai viták közepette Pulitzer maga is lankadatlan idealizmussal és pátosszal öntötte szavakba a sajtószabadságról alkotott nézeteit: „E köztársaság és sajtója együtt fog felemelkedni, vagy elbukni. Egy életrevaló, elfogulatlan, közszellemtől áthatott sajtó, amely megfelelő felkészültséggel rendelkezvén tudja mi a helyes út, s van bátorsága annak hirdetésére, fenntarthatja azt a morált, amely nélkül a demokratikus kormányzás is képmutatássá aljasulna. Egy cinikus, mások zsoldjába szegődő, demagóg sajtó idővel magát a népet is erre a szintre zulesztetheti le.”¹⁰ A modern hírlapírás úttörőjének meggyőződése volt, hogy szabad politikai rendszer nem létezhet szabad sajtó nélkül – mint ahogy ez fordítva sem lehetséges. Értelmezése szerint az alkotmányban garantált sajtószabadság előfeltétele nem csupán a mindenkorai kormányzattól, hanem a pártoktól, sőt gazdasági-üzleti érdekeltségektől való politikai és anyagi függetlenség kellett, hogy legyen. Tisztában volt a sajtó politikai hatalmával, de nem kérkedett és nem fenyegetőzött vele, zsarolásra – mint afféle „revolveres” újságíró – nem használta. Nagy riválisával, *William R. Hearst*tel ellentétben, személyes politikai ambícióinak megvalósítása céljára sem vette igénybe. A spanyol–amerikai háború (1898) idején a sajtófronton dúló kíméletlen konkurenciaharc aberrációitól („*sárga sajtó*”) eltekintve, felelősségteljesen igyekezett lapjainak befolyását a haladás irányába terelni. A pulitzeri sajtó csak így tudott maradéktalanul eleget tenni a modern újságírás alapvető funkcióinak: sokoldalú, hiteles tájékoztatás; kritika és ellenőrzés a köz érdekében; tanítás és nevelés; szórakoztatás.

A szabad sajtó bíróság előtt

Megtörtént, hogy a sajtószabadság érvényre juttatásáért Pulitzernek a bíróság előtt kellett kiállnia, méghezzá nem kisebb személyiséggel, mint az Egyesült Államok akkori elnökével szemben. Hitvallásszerű útmutatásának megfelelően – „a lap mindig a haladásért és a reformokért fog harcolni; sohasem nézi el az igazságtalanságot és a korrupciót”¹¹ – a *The World* számos leleplező kampánya közül az egyik legemlékezetesebbre a Panama-ügy kapcsán került sor 1908-ban. Ezúttal azonban nem csupán a csatorna építésével összefüggő átláthatatlan pénzügyi tranzakciók feltárásáról volt szó, hanem egy olyan sajtóperről, amelyben magát a sajtószabadságot érte támadás a kormányzat részéről *Theodore Roosevelt* elnöksége idején. A (független) demokrata Pulitzer és a republikánus elnök egyébként régi ellenfelek voltak: Roosevelt mint hangadó politikus már a brit–venezuelai határviszály idején (1895) legszívesebben börtönbe csukatta volna a lapkiadót annak békepártisága miatt, míg a *The World* helytelenítette a „*Rough Rider*”-

9 Thomas Jefferson levele Edward Carrington kongresszusi delegálthoz. Párizs, 1787. jan. 16. Idézi: *The World*, 1903. május 10. Pulitzer végakarátának megfelelően a New York-i Columbia Egyetem újságíró kara előtt Thomas Jefferson egész alakos bronzszobra áll.

10 Joseph Pulitzer: *The College of Journalism*. *North American Review*. 1904. május. 68o.

11 J. Pulitzer távirata lapjai szerkesztőségéhez Franciaországból. Cap Martin, 1907. ápr. 10. Közölve: *Birthday Anniversary Dinner... April 10, 1907*. A *St. Louis Post-Dispatch* kiadványa, 1907.

nek is nevezett Rooseveltt imperialista aspirációit és „firkósbot-politikáját”. Az elnökségének utolsó esztendejében járó Rooseveltt és a lap(tulajdonos) közötti feszült viszony a Panama-botrányban csúcsosodott ki.

A *The World* birtokába jutott annak az információnak, miszerint az Egyesült Államok kormánya azáltal, hogy 40 millió dollárt fizetett a Franciaországban bejegyzett Új Panama-csatorna Társaság vagyonáért és koncessziós jogáért, valószínűleg amerikai spekuláns befektetők egy csoportjával tett jót, akik a várható haszon reményében előzőleg jutányos áron felvásárolták a csőd szélén álló francia céget. A korrupciógyanús ügyben a *The World* állítása szerint a fő bonyolító William Nelson Cromwell, a Republikánus Párt vezetőinek bizalmát élvező személy volt, aki jelentős összegű kampányadománnyal járult hozzá a párt választási költségeihez, és korábban mindent elkövetett azért, hogy az USA Panamában építse meg a csatornát. Az érdekelt amerikai részvényesek között emlegették még Rooseveltt rokonát, továbbá Morgan bankár és még néhány jól ismert republikánus bennfentes nevét. A gyanút csak fokozta, hogy a 40 millió átutalása épp a Morgan-bankházon keresztül történt, ám a jelentős profithoz jutó befektetők kilétéről semmi bizonyosat sem lehetett megtudni. A rejtélyes ügyben az elnökre háruló felelősség kérdése a *The World* tényfeltáró kampánya nyomán országos sajtótéma lett. Kézzelfogható bizonyítékot ugyan nem sikerült találni a kedvezményezettek személyére nézve, ám Rooseveltt, aki tagadta a visszaélés tényét, maga sem tudta igazolni a tranzakció szabályosságát.

Az elnöknek is szerepe volt abban, hogy az ügyből szenzáció lett: a Kongresszus előtt felolvasott üzenetében – szokatlan módon – személyes sérelmét afféle felség sértesként a kormánynra, sőt az amerikai népre vetítve szinte árulóknak kijáró büntetőeljárást helyezett kilátásba Pulitzer és lapja ellen. Míg a *The World* egyre csak azt firtatta, hogy „Kik kapták a pénzt?” és kongresszusi vizsgálatot követelt, Rooseveltt rágalmazás címén bűnvádi eljárást indított a főügyésszel, hogy lesújtson régi ellenfelére. A koncepció perben Pulitzernek az erőszakos „Rough Rider” vezette szövetségi kormány hatalmával szemben kellett védenie magát és a sajtószabadságot a nagy nyilvánosság előtt. A lap eközben azt hangoztatta, hogy ily módon nem lehet elhallgattatni, s a „szólás- és sajtószabadságot semmibe vevő önkényes alkotmánymódosításáért” hibáztatta a „hatalmával visszaélő” elnököt. Belátva a vád megalapozatlanságát, a New York-i szövetségi ügyészség később már csupán „felforgató tevékenység” címén bocsátott ki (újabb) vádiratot a lap ellen. Az elavult törvényre hivatkozó vádemelés igazságtalan volt; így Pulitzer további erőfeszítéseket tett a Panama-ügy haszonélvezőinek leleplezésére, ám a per során ennél is fontosabb volt számára, hogy győzelemre vigye a sajtószabadság alkotmányos garanciájának sérthetetlenségét. A bíróság, elfogadva a védelem érvelését, eljárásjogi alapon ejtette a vádat, amit a Legfelsőbb Bíróság csak megerősített. A Theodore Rooseveltt által kezdeményezett eljárás – az 1798-as Zendülési Törvény óta az egyetlen kísérlet arra, hogy a szövetségi kormány újságot rágalmazásért perbe fogjon – jogilag megalapozatlan és alkotmányellenes volt. Így az elnököt vagy az adminisztrációt „megsértő” sajtó szankcionálására szövetségi törvényi szinten nem sikerült precedenst teremteni. Habár a „Kik kapták a pénzt?” kérdése megválaszolatlan maradt, „Felség sértes

mint olyan nem lehetséges. Az elnök nem némíthatja el a sajtót” – zárta le az ügyet a pernyertes *The World*.¹²

A *The World* húsz évvel élte túl neves tulajdonosát: 1931-ben megszűnt, az akkori nagy gazdasági világválság áldozata lett. Szellemiségét azonban – többek között – olyan tekintélyes lapok vitték tovább, mint Pulitzer másik újságja, a *St. Louis Post-Dispatch*, valamint a *The New York Times* és a *The Washington Post*. De az 1950-es évek elejétől a fáklyavivőkhöz sorolhatjuk oknyomozó műsorával a CBS tv-társaságot is. Gondoljunk nem csekély bátorságukra és kockázatvállalásukra, amikor felléptek Joseph McCarthy hidegháborús kommunistaüldözése ellen, vagy amikor az 1970-es évek elején – szembeállva az amerikai kormányzat apparátusával – megjelentették a vietnami háborúval kapcsolatos kompromittáló *Pentagon-iratokat*, vagy amikor kirobbantották a Nixon elnök lemondásához vezető *Watergate-botrányt*. Az Egyesült Államokban Pulitzer óta tudják: ha a sajtó nem kezdeményez, nem „nyomul” és nem „nyüzsög”, a politikusok hajlamosak megfélemezni arról, hogy a választópolgároknak elszámolással tartoznak.¹³

Változások a médianyilvánosságban

A 20. században számos változás ment végbe a tömegkommunikációban: megszűnt a nyomtatott sajtó kizárólagossága, megjelent a rádió, a mozikban játszott filmhíradó, majd a televízió és az internet. A *hírszolgáltató médiumok (news media)* gyűjtőneve – szinonimája – továbbra is a „sajtó” maradt, hiszen a tartalom előállítását rendszerint újságírók végzik. A modern tömegkommunikációs eszközök – a nyomtatott sajtóval együtt – a maguk módján ma is az újságírás klasszikus funkcióinak tesznek eleget bizonyos hangsúlyeltolódással, így fontos feladatot látnak el a tájékoztatás, a közszolgálati-ság, a kultúráközvetítés és a szórakoztatás terén. A sajtószabadságra és a média működésére pedig – jogállami keretek között – manapság nagyjából hasonló törvényi szabályozás vonatkozik világszerte. Különbség azonban, hogy az USA-ban az alkotmányos garancia egyik záloga hagyományosan a *hírmédia magántulajdonban* léte, méghozzá az államtól való függetlenség jogának megőrzése érdekében. Ezzel szemben diktatúrákban, önkényuralmi rendszerekben a sajtó – részben vagy egészben – nem csupán állami tulajdonban van, hanem olyan kormányzati befolyás alatt áll, ami propagandaeszközzé teszi azt.

A Pulitzer óta eltelt évszázadban a fentiekén kívül más tendenciák is érvényesültek. Jelentősen bővültek például az információszerezés módozatai, lehetőségei a tartalomszolgáltatók számára. Itt nem csupán a hírügynökségekre vagy egyéb technikai fejlődésre kell gondolnunk, hanem a hivatalos adatszolgáltatási kötelezettségre, beleértve a rendszeres kormányzati sajtótájékoztatást. Ezzel együtt Amerikában és más országokban is immár évtizedek óta létezik egy sajtószabadságot hátrányosan érintő jelenség:

12 History of the Panama Libel Case... *The World*, 1911. jan. 4.

13 A média történelmi szerepéről lásd Csillag András: Democratic Commitment vs. Opportunism. The Media in American History. In: *HUSSE Papers 2001. Proceedings of the Fifth Biennial Conference* (szerk. Vadon Lehel). Eszterházy Károly College. Eger, 2002. 283–295.

radikális változás a tulajdonviszonyokban. Pulitzer korában egy-egy „sajtóorgánium” fő-szerkesztője, kiadója és nyomdájának tulajdonosa jellemző módon ugyanaz a személy, illetve család volt. Így az egész sajtóvállalat mint üzleti vállalkozás egy kézben lehetett, ami optimális esetben teljes anyagi függetlenséget biztosított a lap működéséhez. A kapitalista gazdaság szabályai szerinti tőkekoncentráció következtében azonban idővel nagy (esetenként multinacionális) kiadóvállalatok jöttek létre, amelyek sorra felvásárolták a gazdasági nehézségekkel küzdő konkurenciát, és kényük-kedvük szerint befolyásolták annak működését vagy egyszerűen felszámolták azt. Ez az ezredforduló táján oda vezetett, hogy még a legnagyobb médiatársaságok közül is nem egy a szakmától idegen, profitorientált tőkés befektetőcsoport kezére jutott, melynek során az új tulajdonos a szerkesztői kollektívának több-kevesebb önállóságot biztosított.

Egy másik negatív tendencia különösen a közszolgáltatóság, a jogállami kontroll dolgát nehezítette meg a média számára. Korábban a sajtószabadságnak e kulcseleme a nyilvánosság leleplező, megszégyenítő erejére tudott támaszkodni. Még a 20. század közepén bátor és felelősségüket átérző újságírók közreműködésének volt köszönhető, hogy véget ért McCarthy boszorkányüldözése: a Kongresszus főleg a tv-közvetítések hatására megváltozó közvélemény akaratának megfelelően vetett véget a több éves politikai ámokfutásnak. A század vége felé azonban Amerikától Európáig azt tapasztalhattuk, hogy a nyilvánosság mind kevesebb morális kényszerítő erővel bír. Hiába a sok bűnösséget bizonyító tényfeltárás és leleplezés, azt láthatuk: a politika, a közélet, sőt maga a közvélemény is *egyre immunisabbá vált a médianyilvánosság hatásával szemben.* A Pentagon-iratok kiszivárogtatása és a Watergate-ügy után számos újságíró és szerkesztőség került fel Nixon elnök legfőbb ellenségeiről titokban vezetett listájára. Velük ugyan hadban állt, de mielőtt alkotmányos vád alá helyezésének folyamata a Kongresszusban lezajlott volna – a politika és a sajtó kettős nyomásának engedve – legalább lemondott. Alig több mint két évtized múltán azonban a helyzet nagyot változott. Amikor Bill Clinton és Monica Lewinsky fehér házi kalandja után az elnök magánéleti kicsapongásai politikai síkra terelődtek, ismét napirendre került az *impeachment.* Jóllehet az elnök elmozdítását célzó jogi eljárás végül a szenátusban elakadt, bebizonyosodott, hogy a médianyilvánosságnak nem volt átütő ereje. Hiába volt ugyanis látható világszerte a televízió képernyőin Clinton szálnalmasnak tűnő magyarázkodása valamint a megalázó kongresszusi vita, az elnök morális alapon sem érezte szükségét annak, hogy a végén önkritikát gyakoroljon és lemondjon. Pedig az addig példátlan botrány következtében az elnökség tekintélye súlyosan csorbult. A média tette a dolgát: sokoldalúan bemutatta, részletesen elemezte az ügyet. Utólag Bill Clinton – Nixonnal ellentétben – nem hibáztatta a sajtót, mint ahogy az amerikai közvélemény is viszonylag könnyen túllépett e különös történelmi epizódon.

Újabb két évtized elteltével, a 2016. évi elnökválasztás kapcsán tovább bonyolódott az amerikai sajtó helyzete. A tárgyilagos és kiegyensúlyozott minőségi újságírás elveit követő, mértékadó *mainstream média* ezúttal is feladatának tekintette, hogy a választópolgárokat orientálja. Ám váratlanul új szituációban találta magát, miután a republikánusok esélytelennek tartott jelöltje szembeszállt az őt bírálókkal. A minimális politikai

tapasztalattal rendelkező sikeres üzletember, Donald J. Trump gorombán „visszaütött”: hadjáratot indított a szabad sajtó ellen a lejáratás szándékával. Magánakciója – amely elnöksége első esztendejében még javában tartott – sok szempontból felülmúlta Richard Nixon konfliktusát az újságírókkal. Már a választási kampány alatt alkalmatlanságát sejtető, rapszodikus magatartást tanúsított: nem tette közzé vagyonynyilatkozatát, vádaskodott, rágalmazott, nőket inzultált, fenyegetett, címkézett és nem utolsósorban felelőtlenül ígérgetett.¹⁴ A választási eljárást előre manipuláltnak, ellenfeleit hazugnak vagy csalónak nevezte, Hillary Clintonnak, a demokraták jelöltjének pedig börtönt helyezett kilátásba. Populizmussal és demagógiával átszőtt beszédei ugyanakkor nagy hatást gyakoroltak a (jobb) munkahelyek után vágyó, kevésbé művelt, értelmiséggellenes tömegekre. Jóllehet a hírmédia teret adott szerepléseinek, de – kevés kivételtől eltekintve – félrevezető állításai mellett nem ment el szó nélkül. A népszerűsége vágyó elnökjelölt mindig is sokat adott a sajtóban tükröződő imázsára, ezért kezdettől fogva sérelmezte annak kritikus hangvételét vele szemben. Trump – akiről egyébként lepergett a bíráló – haragját a megfogalmazása szerinti „álhírmédia” („fake news media”) ellen fordította. Megnyilvánulásaiban állandósította a címkézését: az újságírókat „igazságtalanak, becstelennek, hazugnak, hírhamisítónak, az amerikai nép ellenségének” és ehhez hasonlóknak nevezte.¹⁵

Világszerte meglepetést keltő választási győzelme, majd beiktatása után Donald Trump folytatta háborúját a média ellen. Öntelt stílusa, állandó jelzői mit sem változtak: ettől kezdve úgy látszott, hogy számára a legfőbb ellenzék nem is a Demokrata Párt, hanem a szabad sajtó. „Ellenségének” a muníciót továbbra is saját maga szolgáltatta. Sokszor meggondolatlan, minden valóságálapot nélkülöző, abszurd kijelentéseivel, rögtönzéseivel szinte provokálta a hiteles fehér házi tájékoztatáshoz szokott mainstream médiát.¹⁶ Olykor vezető lapok, televíziós hírműsorok munkatársai kerültek fel a bojkottálandók listájára. Az afféle családi-üzleti vállalkozás benyomását keltő Fehér Ház több kétes múltú, szélsőséges nézeteket valló politikai tanácsadó (Steve Bannon), illetve minden hájjal megkent *spin doctor* (Kellyanne Conway) segédletével kezdte meg működését. Bár a médianyilvánosságnak köszönhetően a valóságot nem lehetett elfedni, úgy

14 Korábbi, feltűnést keltő politikai megnyilvánulásaiban megkérdőjelezte Barack Obama elnökségének legitimitását, váltig állítva, hogy nem Amerikában született, így nem is lehet amerikai állampolgár. Szerinte a vietnami háborúban pilótaként lelőtt, súlyosan megsebesült, majd évekig hadifogoly John McCain elnökjelölt-szenátor sem érdemelt hősnak kijáró tiszteletet.

15 Paul Farhi: A defiant Trump blasts TV news in private meeting – then snubs New York Times. *The Washington Post*, 2016. nov. 22.; Charles M. Blow: No, Trump, We Can't Just Get Along. *The New York Times*, 2016. nov. 23.; Paul Farhi: Trump's «war» with the media (and the facts) forces journalists to question their role. *The Washington Post*, 2017. jan. 26.

16 Obama elnököt azzal rágalmazta meg, hogy „lehallgatta” őt a New York-i Trump-toronyban. Másik abszurd állítása szerint Hillary Clinton 3 millió választásra jogosulatlan illegális bevándorlónak köszönhetette, hogy több közvetlen szavazatot kapott, mint ő.

tűnt, annak *morális visszatartó ereje csődöt mondott* Amerikában. A megszerzett hatalmát féltő republikánus establishment fogcsikorgatva ugyan, de felsorakozott az „elszabadult hajóágyú” mögé.

Ám a többségében liberális újságíró-társadalom a Trump csalódást keltő győzelmével együtt neki jutó ledorongolás után pár hónappal magához tért. Az érintett nagy médiacégek, sajtóorgánumok és szaktekinélyek felelősségük tudatában egységesen arra jutottak, hogy a „gyászmunka” végeztével félelem nélkül folytatniuk kell a kormányzat ellenőrzését, és továbbra is nyilvánosság elé kell tární minden leleplezett bűnt, hazugságot, visszaélést. Az új esztendő első hónapjaiban ország-világ előtt bebizonyosodott, hogy vádlójuk hamiskártyás. Miközben az internet közösségi hálóján keresztül szorgalmasan küldözte a szavazóbázisának szánt – de hivatalosnak minősülő – szubjektív, önigazoló üzeneteit éppen aktuális politikai témákról, a mainstream média ezekre összehangoltan reagált. A *The Washington Post* és a *The New York Times* visszatérően foglalkozott az új elnök valótlán állításainak tényszerű cáfolatával, ugyanakkor egyre több friss információval állt elő környezetének meglehetősen bizarr orosz kapcsolatairól. Trump – aki a kampány során, de még győzelme után is igyekezett szisztematikusan aláásni az amerikai választási rendszer tisztaságába vetett hitet – amióta gyanúba keveredett, határozottan tagadta a vádat, miszerint akár valamelyik munkatársán vagy családtagján keresztül összejátszott volna Oroszországgal az elnökválasztás befolyásolására. Ugyanakkor tény, hogy előzőleg orosz kormányzati hackerek feltörték a Demokrata Párt informatikai rendszerét, ahonnan bizalmas adatok szivárogtak ki. Feltűnt, hogy ennek ellenére Trump soha egy rossz szót nem szólt Oroszországról vagy elnökének politikájáról, sőt inkább dicsérte Vlagyimir Putyint. Korábbi moszkvai szórakoztatóipari vállalkozása, ottani ingatlanberuházási szándéka ismert volt. Tényfeltáró „médiamunkások” azonban kiderítették, hogy Trump kampányfőnöke, nemzetbiztonsági főtanácsadója, saját fia és veje – különböző anyagi, üzleti, politikai érdekeltségeik révén – orosz kormányközeli körökkel álltak kapcsolatban, amit addig eltitkoltak.¹⁷ Amikor a Kongresszus megszigorította a szankciókat Oroszország informatikai kalózkodása miatt, Trump vonakodva írta azt alá, a válaszlépést pedig – 755 amerikai követségi alkalmazott kiutasítását – megköszönte (!) Putyinnak. Mivel a kényes orosz ügyeket nem segítette „elsimítani”, az FBI vezetőjét azonnali hatállyal felmentette. Az igazság tisztázása érdekében – akárcsak Nixon és Clinton esetében – kongresszusi vizsgálat indult, valamint Robert Mueller korábbi FBI-igazgató személyében egy különleges megbízatású független államügyész kinevezése is sor került. A helyzet komolysága miatt már 2017 tavaszán, ha nem is hivatalosan, de felmerült az államfő alkalmatlanságát kimondó *impeachment* ötlete.

E tárgykörben apránként napvilágra kerülő információknak köszönhetően az elnök számára rendkívül kínos „szappanopera” nem ért véget. Ha a nyomozás során az derülne ki, hogy jelentős orosz beavatkozás történt az amerikai választás manipulálása

17 A szóban forgó személyek: Paul Manafort, Michael Flynn, ifjabb Donald Trump és az elnök Ivanka nevű lányának férje, Jared Kushner fehér házi tanácsadó, akinek nagyszülei a Szovjetunióból vándoroltak ki Amerikába.

céljából, ráadásul Trump tudtával és beleegyezésével, az államfői legitimációjának megszűnéséhez vezetne. Míg az elnök a liberális médiát az ügy „felfújásával” vádolta, az utóbbi mindent elkövetett annak napirenden tartásáért a Kongresszus demokrata frakciójának támogatásával. A példátlanul kritikus sajtó kezére játszott az államfő látványos kudarca az előző kormány által bevezetett *Obamacare* néven ismert egészségügyi törvénycsomaggal kapcsolatban is. A republikánus kongresszusi többség ugyanis sokáig képtelennek bizonyult a törvény visszavonására vagy megreformálására, ami egyike volt Trump könnyelmű választási ígéreteinek. A mainstream média – meglehetősen kárörömmel – ezen keresztül is az elnök tehetetlenségét, illetve alkalmatlanságát igyekezett sugallni. De más lépései miatt is támadta, így pl. bevándorlás-korlátozó törvényjavaslatáért vagy a 2015-ös párizsi klímaegyezmény felmondásáért.¹⁸ A szemrehányásokat az elnök a közösségi hálón és szóvivőin keresztül erőteljes kommunikációval igyekezett hárítani. Intézkedéseinek, nyilatkozatainak elfogadtatása, imázsának fényezése a Fehér Ház többször átszervezett kommunikációs stábjának lett a feladata úgy, hogy közben szabadon élhetett a tagadás, az elhallgatás vagy akár a tények elferdítésének („alternatív tények”) módszerével.¹⁹ Az első év nyarára eluralkodó kaotikus személyzeti viszonyok normalizálása érdekében Trump – Nixonhoz hasonlóan – egy erőskezű tábornokot nevezett ki fehér házi kabinetfőnökének (John Kelly).

Donald Trump mindig is különös vonzalmat érzett az ünnepektől hírességek világa iránt. Már fiatal, sikeres üzletemberként is a „celebek” dicsfényére vágyott, s meggyőződése szerint ehhez a média nyilvánosságán keresztül vezetett az út. Felismerte a televízió és a népszerű sajtótermékek ilyen értelemben vett reklámértékét. Ezért nem véletlenül lett „mellékfoglalkozásban” a Miss Universe nemzetközi szépségversenyt rendező szervezet tulajdonosa, a 2000-es évek elején pedig saját tv-műsort indított *A gyakornok* (*The Apprentice*) címmel az NBC országos hálózatán. E kiszavazós valóságshow műsorvezetőjeként elsősorban persze saját üzleti érzékét csillogtatta. De időnként ennél furfangosabb eszközökhöz is nyúlt önmaga népszerűsítése érdekében. Nem egyszer saját szóvivőjének kiadva magát telefonált be élő rádióadásba, hogy álnéven dicsérje magát, s az sem zavarta, ha olykor lebukott. Irodájának és golfklubjainak falát szerette az ő arcásával megjelent magazin-címlapokkal díszíteni, ám ezek közé egy-egy öntömjénező hamisítvány is bekerült, amit csak a szemfüles látogató vett észre.²⁰

18 A bevándorlás korlátozása, továbbá egy fal építése a mexikói határ mentén („Mexikó fogja fizetni”) már a kampány idején is szerepelt Trump meglepő ígéretei között. A kampány alatt az is kiderült, hogy Trump nem igazán hisz a klímaváltozásban.

19 Lásd Elekes Éva: Álhírgyártás a Fehér Házban. *Népszava*, 2017. aug. 11.

20 A *Time* magazin fiktív dátummal (2009. márc. 1.) ellátott, hamisított címlapján a portréja mellett ez áll: DONALD TRUMP. The „Apprentice” is a television smash! Lásd Kristine Phillips: A look at Trump’s... *The Washington Post*, 2017. nov. 25.

1. ábra. A Time magazin 2009. március 1-jei címlapja önreklámozást szolgáló hamisítvány.

2. ábra. „Lustaság.” Newsweek, 2017. augusztus 11.

Immár hívatásos politikusként is Trump egyik kedvenc időöltése a televíziózás maradt. Köztudott, hogy a különböző hírműsorokat főleg olyan szempontból követi, hogy saját imázsa miként jelenik meg a képernyőn. Az Egyesült Államok jelenlegi elnökének első számú információforrása a vele szimpatizáló *Fox News* konzervatív jobboldali hírcsatorna, amely az ő republikánus szavazóbázisának szája íze szerint interpretálja a politikai eseményeket. Kritikus hangvétele miatt azonban nem szereti a mainstream minőségi médiát: súlyos összetűzései voltak a *CNN*, *MSNBC*, *ABC*, *CBS*, *NBC* tv-csatornákkal, illetve azok közismert műsorvezetőivel. Vitát provokáló nemtetszését általában az interneten, a Twitter közösségi hálóján olvasható rövid blogbejegyzéseiben juttatja kifejezésre, meglehetősen ösztönös és nyers stílusban. A világ talán legprofesszionálisabb, egyben legnézettebb 24 órás hírtelvízióját gúnyosan csak „Fake News CNN” néven emlegeti minden fórumon, miközben munkatársait becsmérli. A *CNN* kénytelen volt megtagadni az elnök első száz napjáról készült reklámfilm sugárzását, mert a média több reprezentánsa, így ők is, hírhamisítóként voltak benne feltüntetve. Ezután a Fehér Ház kommunikációs boszorkánykonyhája az interneten megosztott egy videót, amelyben Trump mint pankrátor ököllel leterít valakit, akinek a fején *CNN*-logó látható. Címe: „Trump szembeszáll a hamis médiával.” A kábelcsatorna válasza: „Szomorú az a nap, amikor az Egyesült Államok elnöke erőszakra buzdít a médiával szemben.” Carl Bernstein, a Watergate-ügyben elhíresült újságíró szerint „Trump üzenete a

sajtószabadság elleni támadás” volt.²¹ Elmarasztaló véleményük miatt az elnök az MSNBC közkedvelt műsorvezetői közül az egyiket őrültnek, a másikat – történetesen Zbigniew Brzezinski lányát – „kőostobának” minősítette mikroüzenetében, ami nagy felháborodást váltott ki. Aznap este a Kennedy Centerben élőszóban folytatta a sajtó demonizálását: „A hamis média megpróbál bennünket elhallgattatni, de nem hagyjuk. Az emberek tudják, mi az igazság. A hamis média megpróbálta megakadályozni, hogy mi kerüljünk a Fehér Házba, de mégis én lettem az elnök és nem ők!”²²

Trump és a média konfliktusa

Mi állt valójában a Trump által kezdeményezett nyílt konfrontáció háttérében? Megítélésünk szerint jól átgondolt taktika és stratégia. Amikor hosszas mérlegelés után eldöntötte, hogy indul a választáson – éppen a médiából való ismertségére/népszerűségére, valamint befolyásos kapcsolataira számítva – Trump joggal bízhatott abban, hogy a sajtó támogatni fogja. A választók közül sokan vevők voltak a kampánygyűléseken előadott retorikájára: a politikában csalódott kétkezi munkásemberek, a politikai és a szellemi elit véleményére nem sokat adó, tanulatlan tömegek olyan szókimondó, közvetlen, hétköznapi embert láttak benne, aki őszintén meg akarja oldani a problémáikat. Beszédei bővelkedtek hangzatos, ám inkább blöffnek számító jelszavakban, pl. „Csapoljuk le a washingtoni mocsarat!” vagy „Tegyük újra nagygyá Amerikát!” De a kampány során – mint már említettük – az egyébként tárgyilagos, Hillary Clintonnal szemben is kritikus mainstream média nem állt mellé, hanem „bántotta”. A tömegkommunikációban személye többnyire „úgy jött át” mint politikailag képzetlen, az elnöki posztra alkalmatlan, komolytalan figura, afféle „empty suit”. Ettől kezdve Trump a mainstream minőségi médiát – akárcsak vetélytársait – olyan legyőzendő riválisnak tekintette, amely meg akarja gátolni őt célja elérésében, ezért keményen küzdeni kell ellene. Szokatlanul durva kiszólásaival, méltóságon aluli megjegyzéseivel a kampány során végig nagy zavart keltett a sajtó berkeiben. Szélsőségesektől sem mentes szavazóbázisának ugyanakkor tetszett az újságírók agresszív ostromozása. Mindez stratégiailag azzal a haszonnal járt, hogy esetleges választási vereségéért akár a médiát is okolhatta volna, a viszály tehát ilyen értelemben még jól is jött neki.

Meglepő, de a vele nem rokonszenvező, vagy a kampányszerepléseit negligáló sajtóorgánumok lejáratásában Trump módszerei meglehetősen hasonlítottak Joe McCarthy hidegháborúban alkalmazott taktikájára. A szenátor is a média kegyeit kereste, nyilvánosságra, tevékenységének elismerésére volt szüksége. Ám ha ezt nem kapta meg,

21 Lásd Erik Wemple: No, Trump campaign. You don't get to call CNN »fake news« on CNN. *The Washington Post*, 2017. május 2.; Kathleen Parker: Bizarre. Absurd. Ridiculous. Embarrassing. Trump. *The Washington Post*, 2017. július 4.; Elekes Éva: Harcba a médiával. *Népszava*, 2017. július 4.

22 David Nakamura: Trump attacks MSNBC and CNN, defends his use of social media in series of tweets. *The Washington Post*, 2017. július 1.

a „büntetés” eszközéhez folyamodott. McCarthy célja is az volt, hogy megingassa az embereknek a kritikus sajtóba vetett bizalmát, miközben annak egyes munkatársait megszegyenítette, fenyegette, vagy a nép ellenségének nevezte. Kettejük között a párhuzam nem véletlen: fiatal ingatlanbefektető korában Trump ügyvédje és mentora New Yorkban nem volt más, mint Roy Cohn, az „inkvizíció” idején McCarthy jogi főtanácsadója. Az ifjú Donald tőle sajátította el majdani üzleti és politikai stratégiájának két fő pillérét: állandó jelenlét a közéletben a médián keresztül; ha pedig bírál-
nak, üss vissza, de nagyon!²³

3. ábra. Donald Trump kongresszusi beszéde az Unió helyzetéről. *The Washington Post*, 2017. február 27.

A Trump választási győzelme után folytatódó médiaháborúban taktikai és stratégiai változások történtek. Miután beköltözött a Fehér Házba és megkezdte kormányzati tevékenységét – mint afféle „elefánt a porcelánboltban” – többnyire csupán a jobboldali Murdoch médiabirodalomhoz tartozó *Fox News Channel*, *The Wall Street Journal*, *New York Post* fogadta kisebb-nagyobb szimpátiával. Azt követően, hogy a magához tért mainstream média defenzívából ellentámadásba ment át, az elnököt láthatóan az irritálta, hogy nincs semmiféle hatalma felette. Jóllehet PR-célból híveivel időnként nagygyűléseken ünnepeltette magát, lépten-nyomon megmutatkozott vezetői képességeinek hiánya, népszerűsége pedig a közvéleménykutatások szerint jelentősen csökkent. Bár igyekezett palástolni, maga is érezte a reá nehezedő nyomást, hiszen a belföldi sajtó részéről amerikai elnökre ilyen heves összűz emberemlékezet óta nem zúdult. A lekezelő, semmitmondó sajtótájékoztatók miatt például egyes tv-csatornák kabaréműsoraikban rendszeresen és kíméletlenül kifigurázták őt és szökvívőit. Ekkor Trump is módosított taktikáján: az „emberiség aljának” nevezett újságírók összeesküvéséről kezdett el beszélni, olyan „boszorkányüldözésről”, amelynek célja az ő programjának aláásása.²⁴

²³ Marc Fisher: Who did Trump borrow his press tactics from? Joe McCarthy. *The Washington Post*, 2017. aug. 11. McCarthy és a sajtó viszonyáról lásd még Csillag András: Moral Courage or Collective Responsibility? The Media vs. McCarthyism in the 1950s. In: *The 1950s. Proceedings of the 2003 Biennial Conference of the Hungarian Association for American Studies* (szerk. Bollobás Enikő, Nagy Szilvia). Eötvös Loránd University. Budapest, 2005. 53–60.

²⁴ Colbert I. King: Why Trump wants a war on the media. *The Washington Post*, 2017. július 3.

Trump szerint még a Fehér Házban is voltak cinkosai: bennfentesek, akik információkat szivárogtattak ki az ellenséges sajtónak, még hozzá titkos orosz kapcsolatokról. Lejáratozó taktikája mögött – a jelek szerint – immár az a stratégiai megfontolás húzódott meg, hogy ha egyszer elérkezik a bukás pillanata, és hírhedt elődjének példáját követve nem marad más hátra, mint a lemondás, akkor azért majd a „hazug média” tehető felelőssé!²⁵ Valóban feszült viszonyt tükröz, hogy az elnök – a hagyománnyal szakítva – már két ízben is bojkottálta a fehér házi tudósítók évente megrendezett bankettjét, amire szerveztük így reagált: „Mi sem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a stílust, ahogyan az elnök szokott beszélni arról, kik is vagyunk, és mit csinálunk. Nem vagyunk hírhamisítók. Nem csőd közeli hírmédiumoknak dolgozunk. És nem vagyunk az amerikai nép ellensége.”²⁶

Amint azt Pulitzer és Theodore Roosevelt konfliktusa is megmutatta, egy szabad országban, egy jogállamban a köztársaság elnöke sem képes elhallgattatni a független sajtót. Nos, ez – McCarthyhoz, Nixonhoz hasonlóan – Trumpnak sem sikerült. Verbális gyalázkodásai ellenére a minőség iránt elkötelezett, tekintélyes médiatársaságok láthatóan bátran kitarattak amellett, hogy oknyomozással, tényfeltárással folytassák a hatalmon lévők ellenőrzését, még hozzá valódi tények és nem álhírek alapján. A Trump-jelenség kapcsán már utaltunk arra, hogy a médianyilvánosság morális visszatartó ereje ugyanakkor kevésnek bizonyult: nem volt össznépi tiltakozás, az elnök pedig magától nem mutatott hajlandóságot a távozásra. Pulitzer erre vonatkozó megállapítása óta azonban több mint egy évszázad telt el. Azóta – megítélésünk szerint – a közfelfogás minden szempontból liberalizálódott. Ezért manapság a közvélemény ingerküszöbét még az igazán nagy politikai vagy korrupciós botrányok is csak ritkán lépik át. A *toleranciahatár kitolódása* mellett ugyanakkor aktuális pártpolitikai szempontok is nagy szerepet játszanak az elnök sorsát illetően. Mindaddig, amíg a kongresszusi többséget élvező Republikánus Párt számára – különösen a 2018. évi időközi választások kimenetele szempontjából – az elnök személye nem jelent súlyos tehertételt, addig e képviselők *saját hatalmuk stabilitása érdekében* nem mozdítják el. Ilyen tehertétel volna például, ha az oroszokkal való összejátszás ténye bizonyítást nyerne, vagy ha valamilyen neki fontos ügyben (pl. a mexikói fal finanszírozása) nyíltan konfrontálódna a Kongresszussal. Ez esetben a közvélemény egyetértésével, pláne demokrata többség esetén, a Kongresszusban sor kerülhetne alkotmányos eltávolítására.

Mindazonáltal a Republikánus Párt a sorozatosan előforduló ballépések és botrányok közül eddig egyet sem tartott elégségesnek ahhoz, hogy megszabaduljon a Fehér Ház narcisztikus lakójától. Így például azt sem, amikor 2017 augusztusában a virginiai Charlottesville-ben történt szélsőjobboldali zavargást követően egyenlőségelet tett a fehér felsőbbrendűséget hirdető, rasszista provokátorok (KKK) és az ellentüntetők közé, figyelmen kívül hagyva a neonácik halált okozó agresszivitását. A terrorcselekmény

25 Pl. egy Phoenixben tartott, gyűlölettel teli PR-beszédében a „szélhámos” médiát tette felelőssé a társadalom megosztottságáért. Lásd Mark Landler, Maggie Haberman: At Rally, Trump Blames Media for Country's Deepening Divisions. *The New York Times*, 2017. aug. 22.

26 Monica Hesse: „We are not fake news”: At a Trump-free correspondents' dinner, White House press has its say. *The Washington Post*, 2017. ápr. 30.

utáni kettős beszédével csak szította az ellentéteket, ami szintén azt tanúsította, hogy inkább megosztó személyiség, mintsem jó vezető. A bűnösöket mentegető nyilatkozata arra volt bizonyíték, hogy továbbra is számít a szélsőjobb szavazataira. Hiába a média megbotránkozása, a hatalmas társadalmi felháborodás, pártja jóvoltából Trump mégis a helyén maradt.²⁷ Viszont sokak megkönnyebbülésére az incidens után a Fehér Házból távozni kényszerült Steve Bannon nacionalista-protekcionista stratégiai főtanácsadó, a szélső-jobboldali „alt-right” mozgalom támogatója, akit az elnök „rossz szellemének” tartottak.

Az alkotmányban garantált sajtószabadság érvényesülése miatt a világ eddig felnevelt Amerikára. Az sok ország számára követendő példa, a globális demokrácia egyik legfőbb biztosítéka volt. Ám az a tény, hogy a munkáját végző szabad sajtó az Egyesült Államok legfelső szintjéről immár folyamatosan *oltalom helyett kollektív megalázásban részesül*, más országok újságíróit is méltán tolthette el aggodalommal. A mainstream média és a mögötte álló amerikai újságíró-társadalom azonban robusztus erőt képvisel, nagy hagyományokkal és komoly hivatástudattal. Természetesen vannak gyenge minőségű „megélhetési” sajtómunkásai is, akik nem a Pulitzer által lefektetett zszurnalisztikai elvek szerint végzik dolgukat. Donald Trumpnak azonban nem a gátlástalan, szenzációéhes bulvármédiával, nem az igazi hírhamisítókkal volt mind-edig baja. Hanem azzal a médiával, amely átlátott a szítán s már az elején kimondta, hogy a „király meztelen.” Mert ez az ő „üzletét” rontotta, a közvélemény és az establishment nem csekély részét ellene hangolta, külföldi imázsáról nem is beszélve... A tendenciák már 2017 nyarára kirajzolódtak. Az elnök választói tömegbázisa, vele együtt országos és párton belüli támogatottsága a fogyatkozás jeleit mutatta. A hatalom megtartásáért vívott küzdelmében nem egyszer elszigetelődött, miközben sokat látott jogászok hadával vette magát körül. Vezető kongresszusi politikusokkal került több ízben konfliktusba, republikánus képviselők egynémelyikén pedig már ekkor látszottak a nemtetszés és az elidegenedés jelei.²⁸ Amennyiben túlságosan önjáró és kiszámíthatatlan marad, pláne ha eltitkolt visszaélésekre, törvénytelenésre is fény derül, opportunista republikánus szövetségesei várhatóan elengedik a kezét. A néha házőrző kutyához hasonlított szabad sajtó viszont a rárótt embertelen megpróbáltatásokat – inkább megtépázva, mint megdicsőítve – átvészelte, miközben igyekezett magasztos küldetésének is eleget tenni.²⁹

27 A szélsőjobb erőszakos demonstrációja után több amerikai nagyvárosban antirasszista tüntetések zajlottak, a déli államokban pedig „szobordöntési láz” tört ki, melynek során – az elnök rosszsallása ellenére – a rasszizmus szimbólumainak tekintett konföderációs emlékművek közül jó párat eltávolítottak. Trump relatívizáló véleményét még az őt támogató *Fox News Channel* tulajdonosa, James Murdoch is határozottan elítélte. Lásd Emily Steel: For Murdoch Empire, Perhaps a Decisive Point in Relationship to Trump. *The New York Times*, 2017. aug. 18. Charles M. Blow: Failing All Tests of the Presidency. *The New York Times*, 2017. aug. 21.

28 Lásd Elaine C. Kamarck: Trump is just six Senate votes away from impeachment. *Newsweek*, 2017. aug. 17.

29 *Az elnök emberei* (*All the President's Men*) című híres filmdráma hajdani főszereplőinek egyike, Robert Redford a Watergate-ügy évfordulója kapcsán véleménycikket publikált. Eszerint amiben a sajtó szerepe Nixon és Trump elnöksége idején leginkább megegyezett:

Ám a médiaháború nem ért véget. Az Egyesült Államok elnöke továbbra sincs tisztában a szabad sajtó jelentőségével, csupán azt látja, hogy az nem akarja szolgálakulni a szekerét tolni. Ezért legszívesebben akár meg is szabadulna tőle. Szüntelen propagandával küzd ellene és erőfeszítései nem is sikertelenek: egy 2018 nyarán végzett felmérés szerint az ország felnőtt lakosságának már csaknem harmada (29%) hiszi el, hogy a hírközlő média az amerikai nép ellensége.³⁰ Ezért a „negyedik hatalmi ág” a közelmúltban összehangolt offenzívát indított, megmutatva, hogy a média világában létezik még kollektív szolidaritás. Az akció akár Pulitzer ötlete is lehetett volna, annak idején ő alkalmazott hasonló módszereket. A *The Boston Globe* figyelemkeltő felhívást intézett az Egyesült Államokban megjelenő lapтарыaihoz azzal a helyzettel kapcsolatban, amit maga így jellemzett: „Trump elnök politikájának egyik központi eleme a szabad sajtó ellen kitaróan vívott harc. Az újságírók nem számítanak honfitársaknak, ők »a nép ellensége«. E szabad sajtó elleni könyörtelen hadviselés veszélyes következményekkel fog járni.”³¹ A *Globe* felszólítására több mint 350 helyi, illetve országos napilap 2018. augusztus 16-án egyidejűleg fejtette ki véleményét szerkesztőségi cikkében a sajtó szabadságának és „a nép ellenségének” problémájáról. A ritkán tapasztalható, koordinált megmozdulás során Kaliforniától New Yorkig, Alaszkától Floridáig az írott sajtó reprezentánsainak elsöprő többsége aznapi számában az újságírói hivatás védelmében emelt szót. Az akciót bojkottáló konzervatív *The Wall Street Journal* ugyanakkor – nem kevés cinizmussal – kinyilvánította, hogy a *Globe* kezdeményezése ellentmondott a szerkesztői függetlenség elvének, az elnöknek pedig ugyanúgy joga van a szólásszabadsághoz, mint ellenfeleinek a médiában. Nem tudható, hogy e sajtókampánynak milyen társadalmi hatása lesz. Mindenesetre Trump híu maradt önmagához. Első reakciója dacos volt, semmint békülékeny: „Az álhírmédia ellenzéki pártként viselkedik. Ez nagyon rossz a mi nagyszerű hazánknak. De mi állunk nyeresre.”³²

Végezetül arra szeretnénk utalni, hogy a szabad sajtó működése révén napjainkban – akaratlanul is – összekapcsolódik Joseph Pulitzer és Donald Trump személye az elvekben és a gyakorlatban. Van azonban egy szimbolikus kapcsolódási pont is közöttük, amelyről eddig nem esett szó. Azt már említettük, hogy a Pulitzeri új hírlapírás

„a szabad és független média fontossága demokráciánk védelmében.” Lásd Robert Redford: 45 years after Watergate, the truth is again in danger. *The Washington Post*, 2017. március 31.

³⁰ Az Ipsos felmérését ismerteti: Journalists are not the enemy. *The Boston Globe*, 2018. aug. 15.

³¹ Journalists are not the enemy. *The Boston Globe*, 2018. aug. 15. (vezércikk).

³² Az akcióról lásd Journalists are not the enemy. *The Boston Globe*, 2018. aug. 15. (vezércikk). News Organizations Respond to Free Press Editorial Campaign. *The Pulitzer Prizes*. <http://www.pulitzer.org/news/news-organizations-respond-free-press-editorial-campaign>. Brian Stelter: Coast to coast, and in between, local news is standing up to Trump's press attacks. *CNN Reliable Sources*. <https://money.cnn.com/2018/08/15/media/newspaper-editorials-free-press-trump/index.html>, 2018. aug. 16. Erin Durkin: Trump lashes out against US news outlets defending press freedom. *The Guardian*, 2018. aug. 16. James Freeman: Trump's honeymoon with media almost over. *Boston Globe* urges independent newspapers to collude for the sake of criticizing Trump. *The Wall Street Journal*, 2018. aug. 13.

egyik elve a sajtónyilvánosság leleplező erejére, annak morális hatására vonatkozott. Jóllehet Donald Trump esetében a toleranciahatárok kitolódása miatt ez eddig nem érvényesült, a tényfeltáró/oknyomozó újságírásnak továbbra is komoly presztízse van. Az amerikai újságíró-társadalomban egyedülálló tekintélynek örvendő Pulitzer-díj kritériumai között természetesen ma is szerepelnek az alapító által lefektetett elvek. Ennek fényében nem meglepő tehát, hogy a bíráló bizottság 2018-ban a belföldi tudósítás kategóriájában a *The New York Times* és a *The Washington Post* kollektívájának közösen ítélte oda a díjat, ezzel az indoklással: „A közérdeket szolgáló, sok forrásra támaszkodó, bátor tudósításokért, amelyek drámaian járultak hozzá annak megértéséhez, hogy az oroszok hogyan avatkoztak be a 2016. évi elnökválasztásba és milyen kapcsolatokat ápoltak Trump kampánystábjával, az átmeneti időszakban a megválasztott elnök munkatársaival, majd a megalakult kormánnyal.”³³ Elmondható, hogy a megítélt Pulitzer-díj ily módon inspirálta és honorálta azokat az erőfeszítéseket, amelyek az amerikai társadalmi és politikai élet aktuális kérdéseinek megoldásán fáradoznak. Ha a média által feltárt tények a vizsgálóbizottságok által hivatalosan is megerősítést nyernek, Donald Trump nem kerülheti el lelepleződésének következményeit: a politikai felelősségre vonást és a morális megszégyenülést. Egyébként tetteiért, beleértve a szabad sajtóhoz való viszonyulását, a történelem ítélőszéke előtt kell majd felelnie.

A világ pedig egyelőre értetlenül szemléli, ahogy megszokott és bevett dolgok az utóbbi időben felülíródnak a demokrácia fellegvárában. A helyzet Frank Tibor találó szavaival így jellemezhető: „Nincsen béke Amerikában. Az Egyesült Államok ma a konfliktusok hazája.”³⁴

33 *The Pulitzer Prizes*. (A Pulitzer-díj Bizottság hivatalos honlapja.) 2018. <http://www.pulitzer.org/>.

34 Frank Tibor: Amerikai felülírások. *Élet és Irodalom*, 2018. aug. 10.

